

SEPTUAGESIMA AD 2021
Lk 17:7–10 (1Sm 16:1–13; Rm 9:11–23)

7 Aga kes teie seast, kellel on sulane kündmas või karja hoidmas, ütleks temale, kui ta väljalt tuleb: «Tule kohe siia ja istu lauda!»

8 Eks ta pigem ütle talle: «Valmista mulle õhtusöök ning pane vöö vööle ja teeni mind, kuni ma saan sünnud ja joonud, ning pärast söö ja joo sina!»

9 Kas ta seda sulast tänab, et see tegi, mida tal kästi?¹

10 Nõnda ka teie: kui te olete teinud kõik, mida teil on kästnud, siis öelge: «Me oleme tühised sulased, me oleme ju teinud, mis meie kohus oli teha.»

Sissejuhatus

Kiriku pärimuse järgi on kolmanda evangeeliumi autoriks arst Luukas, kes oli sündinud Antiokias paganlike vanemate lapsena². Kuigi vahel on arvatud, et Luukas võis juba varasemalt kuuluda Jeesuse laiemasse õpilasteringi (nn seitsmekümne hulka), on kirikuisad valdavalt veendunud, et temast sai kristlane Pauluse kuulutustöö tulemusena, kelle saatjaks Luukas tema teisel ja kolmandal misjonireisil oli, jäädes Pauluse juure ka tema vangipõlvpäevil.

Luuka evangeeliumi 21. peatükk toob ära Jeesuse ettekuulutuse Jeruusalemma hävitamise kohta, kuid ei maini selle ettekuulutuse täitumist, seega on tõenäoline, et evangeelium on kirjutatud enne aastat 70. Ning kuna evangeeliumi järg, Apostlite tegude raamat, lõpeb kirjeldusega Pauluse jõudmisest Rooma, kus apostel viibis [vähemalt] kaks aastat enne oma märtrisurma aastal 64, tundub üsna tõenäoline, et evangeelium on valminud hiljemalt 60. aastate esimesel poolel.

Olles ise endine paganausuline, väljendab Luukas oma evangeeliumis kindlat veendumust Jeesuses teostunud lunastuse universaalsusest: see ei ole mõeldud mitte ainult juutidele, vaid kõigile rahvastele: «Nõnda on kirjutatud, et Messias pidi kannatama ja kolmandal päeval üles tõusma surnuist. Ja Tema nimel peab kuulutatama meelega parandust pattude andeksandmiseks kõigi rahvaste seas, alates Jeruusalemmast.» (Lk 24:46j)

¹ Mõnes käsikirjas lisatakse: οὐ δοκῶ, mis 1739. aasta Piiblis on tõlgitud: «ei ma arva mitte».

² Seda, et tegemist oli sünni poolest paganaga, võib järeldada apostel Pauluse sõnadest Kirjas koloslastele, kus apostel nimetab ainsaiks ümberlõigatute hulgast tema juurde jäänud kaastöölisteks Aristarhost ja Markust, andes seejärel edasi tervitused ka «armsalt arstilt Luukaselt» (vt Kl 4:10–14).

Luuka evangeelium (nagu ka Apostlite tegude raamat) algab sissejuhatusega, milles raamatu esmase adressaadina märgitakse «üliaulist Teofilost³», samuti kirjeldab Luukas sissejuhatuses nii oma töömeetodit kui eesmärki: «Juba mitmed on võtnud kätte koostada jutustus neist asjust, mis meie seas on aset leidnud, nõnda nagu seda on meile edasi andnud need, kes ise algusest peale on seda oma silmaga näinud ja on saanud sõna sulasteks. Seepärast on mullegi tundunud õige, pärast kõigega algusest peale täpset tutvumist, kirjutada sinu jaoks, üliauline Teofilos, järgemööda kõik üles, et sa võiksid õppida tundma sulle õpetatud asjade usaldusväärst.» (Lk 1:1–4)

Arvatavasti oli Teofilos ristiusust huvitunud pagan, võib-olla ka juba ristimiskandidaadiks vastuvõetu, kes sellisena kehastab õigupoolest kogu inimkonda, kellele Kristuse jüngrid on kutsutud evangeeliumi kuulutama. Seda tasub ka evangeeliumi paremaks mõistmiseks pidevalt mees pidada, iseäranis kahest aspektist. Esiteks juba mainitud universaalsus: kristlik rõõmusõnum on mõeldud (ja möödapääsmatult vajalik) kõigile rahvastele. Ning teiseks: kuna autori eesmärgiks ei ole mitte rahuldada lugejate uudishimu, vaid neid usuliselt veenda, on ta ajaloolisele tõepärasusele piinliku täpsusega truuks jääda püüdes⁴ oma teose üles ehitanud viisil, mis toob esile kristluse olulisimad õpetuslikud ja usutunnistuslikud tõesed. Parimal viisil väljendavad seda taotlust ehk Emmause jüngrite loos öeldud sõnad: «Ja hakates peale Moosese ja Prohvetitest, seletas Jeesus neile ära kõigist kirjadest selle, mis Tema kohta käib.» (Lk 23:27)

Keelelisi märkuseid

Sulane – δουλον – sõna δουλος tuleneb verbist δέω – «siduma», «kinnitama», «[kellegagi] seotud olema», «[kellelegi] kuuluma» – ja tähistab pigem orja kui «sulast».⁵

Ütleks – ἐρεῖ – «ütleb» – originaalis ei kasutata mitte tingivat kõneviisi, vaid tulevikku.

Väljalt – ἐκ τοῦ ἀγροῦ – sõna ἀγρός võib tähistada igasugust maatükki, samuti karjamaad, välja, põldu.

Kohe – sõna εὐθέως tähendab «kohe», «sedamaid», «otsekohe», «jalamaid», ka «ühtäkki».

Tule...siia – παρελθὼν – sõna παρέρχομαι tähendab «mööda minema», aga ka «ligi tulema», «esile astuma», «pärale jõudma». Originaalis kasutatud partitsiipi võiks tõlkida ka «kohale jõudes [istu kohe sööma]».

³ Nimi Θεόφιλος tähendab «Jumala sõber».

⁴ Vt nt Lk 3:1j.

⁵ 1989. aasta Uue Testamendi tõlkes ongi nii siin kui järgnevatel salmides kasutatud sõna «ori/orjad».

Istu lauda – ἀνάπεσαι – sõna ἀναπίπτω tähendab «naalduma», «nõjatuma», ka «[söömiseks/laua äärde] maha istuma».

Eks ta pigem ütle – ἀλλ' οὐχὶ ἐρεῖ – «vaid [kas ta] pigem ei ütle».

Valmista mulle õhtusöök – Ἐτοίμασον τί δειπνήσω – võiks tõlkida ka «pane valmis, mida ma saaksin [õhtuks] süüa».

Pane vöö vööle – περιζωσάμενος – «vöötudes», «ennast vöötales».

Teeni – διακόνει – sõna διακονέω tähendab «teenima», «teenindama», «ümmardama», «aitama», «hoolitsema».⁶

Söö ja joo sina – φάγεσαι καὶ πίεσαι σύ – võiks tõlkida ka «võid sina süüa ja juua».

Kas ta...täna – μὴ χάριν ἔχει – võiks tõlkida ka «ega ta [ometi] täna» või «ega ta võlgne [ometi] tänu», «ega ta ole [midagi] võlgu».

Mida tal kästi – τὰ διαταχθέντα – võiks tõlkida ka «mis oli [talle] määratud», «mis oli [talle] teha antud», «mis oli [talle] ette nähtud».

Tühised – ἀχρεῖοί – sõna ἀχρεῖος tähendab «kasutu», «[see, keda/mida] pole millekski vaja».⁷

Me oleme ju teinud, mis meie kohus oli teha – ὁ ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν – sõna ὠφείλω tähendab eeskätt «[kellelegi midagi] võlgnema», «võlgu olema», ka «[millekski] sunnitud olema», «[millekski] kohustatud olema».⁸

Sisuline analüüs

Luuka evangeeliumi ülesehitus vastab sissejuhatuses väljendatud arusaamale, et selle esmaseks adressaadiks olid ristimiseks valmistujad: tegemist on justkui teekonnaga, millel Jeesust saates saab lugejast Tema kaasteeline ja jünger.

⁶ Siit on pärit ka sõna διάκονος – «diakon», «abiline», «hoolekandja».

⁷ 1739. aasta Piiblis: «kolwatumad»; 1968. aasta piiblitõlkes: «kõlvatud»; 1989. aasta Uue Testamendi tõlkes ehk kõige õnnestunumalt: «tarbetud».

⁸ Niisiis võiks tõlkida ka «oleme teinud [ainult seda], mida pidime tegema» või lausa «oleme teinud [ainult seda], mida ei saanud tegemata jätta».

Evangeelium algab Ristija Johannese ja Jeesuse sünnilugudega, selle teine osa (kolmandast kuni kaheksanda peatükini) kirjeldab Jeesuse avaliku tegevuse algust ja keskendub sellele, kuidas Ta Galileas rännates inimesi aitab,⁹ neile Jumala kuningriigi sõnumit kuulutab, neid (ka neile jutlustades, nagu nt Lk 6:20–29), enda järelle kutsub ja neist oma õpilased teeb.

Luuka evangeeliumi kolmas osa algab üheksandas peatükis kaheteistkümnele apostlile meelevald ja ülesannete andmisega ning sellele peagi järgneva ristisurma ja ülestõusmise ettekuulutusega, hõlmates järgmised üheksa peatükki kuni Sakkeuse kutsumiseni Jeerikos ning Jeesuse saabumiseni Jeruusalemma lähistele.

Suure osa neist peatükkidest moodustavad tähendamis- ja muud õpetussõnad, millest enamik on suunatud neile, kes on võtnud ette Jeesust järgida – ning keda Ta selle ettevõtmise radikaalsust ja nõudlikkust silmas pidades tõsiselt hoiatab, näiteks sõnadega: «Ükski, kes on pannud käe adra külge ja siis vaatab tagasi, ei kõlba Jumala riigile!» (Lk 9:62)

Seitsmeteistkümnenenda peatüki esimeses pooles sisalduvad manitsussõnad on suunatud otseselt Jeesuse laiemale jüngriteringile, s.t mitte ainult kaheteistkümnele apostlile, vaid vähemalt neile seitsmekümnele, keda mainitakse kümnenenda peatüki alguses.

Jeesus alustab seitsmeteistkümnenenda peatüki õpetussõnu karmi hoiatuse või isegi ähvardusega, et sellele, kelle kaudu tulevad ahvatlused, «oleks parem, kui tal oleks vesikivi kaelas ja ta heidetaks merre, kui et ta ahvatleks üht neist pisikestest patule» (Lk 17:1j).

Nende sõnade õigeks mõistmiseks on vaja teada, et originaalis kasutatakse siin taolisi mõisteid nagu σκάνδαλον ja σκανδαλίζω, mida võib tõlkida ka kui «ärritus» ja «ärritama», «pahandus» ja «pahandama» või «komistuskivi» ja «komistama panema». Näiteks Ristija Johannesele vastust andes, kui too oli saatnud oma jüngrid Jeesuselt küsima, kas Tema on «see, kes pidi tulema», ütleb Jeesus: «Õnnis on see, kes minust iial ei pahandu!» (Lk 7:23) Kreeka keeles on siin sõnaga «pahanduma» tõlgitud seesama seitsmeteistkümnenenda peatüki alguse originaaltekstis kasutatud σκανδαλίζω.

Niisiis võib arvata, et ka siin peab Jeesus oma jüngrid hoiatades silmas üsna konkreetset «ahvatlust» või «pahandust» – nimelt kõike seda, mis võib takistada kedagi Tema juurde tulemast või viia usu kaotamisele Temasse. Jeesus näitab siin, kui suur on Tema jüngrite vastutus – ning kuivõrd nad peavad mõistma ja meeles pidama, et nad

⁹ Vrd Ap 10:37j: Te teate seda, mis on sündinud algul Galileas ja siis kogu Juudamaal pärast ristimist, mida kuulutas Johannes – kuidas Jeesus Naatsaretist, keda Jumal oli võidnud Püha Vaimu ja väega, käis mööda maad head tehes ja parandades kõiki kuradi poolt rõhutuid, sest Jumal oli Temaga.

on tingimusetult ja jäägitult Tema teenistuses, lausa Tema omad («orjad», nagu järgnevas tähendamissõnas).¹⁰

Õpetus- või manitsussõnad andeksandmisest ja usukindlusest täiendavad ja kinnitavad eelnevat: patustajat – küllap ka usust ära langenut – tuleb noomida, aga talle ei tohi keelata andeksandmist isegi siis, kui andeksandmise võimalikkuses mitte kahtlemine nõuab suuremat usku kui palja sõnaga mooruspuu üles juurimine ja merre istutamine (vrd Lk 17:3–6).

Just selles kontekstis kõneleb Jeesus nüüd tähendamissõna tühistest sulastest või tarbetutest orjadest. Kõigepealt: on täiesti selge, et nende sulaste või orjade all peab Jeesus silmas neidsamu jüngreid, kellele Ta siin kõneleb: «Nõnda ka teie: kui te olete teinud kõik, mida teil on kästud, siis öelge: Me oleme tühised sulased...» (Lk 17:10)

Küllap selle tähendamissõna väline temaatika on valitud teadlikult: Jeesuse jüngrite, konkreetsemalt apostlite, tööd võrreldakse Uues Testamendis korduvalt nii põlluharimise kui karjaseametiga (vt nt 1Kr 9:7–10; Ap 20:28; 1Pt 5:2), ja Jeesus kasutab ka Jumala Sõna kuulutamise võrdpildina seemne külvamist (Lk 8:4–15).

On inimlikult mõistetav, et samamoodi, nagu raskelt põllutöölt naasnud talusulane, ootab ka Jumala Sõna sulane oma vaevanägemise eest kui mitte tasu, siis vähemalt tunnustust. Seda ei eita ka Jeesus, kes on veidi varem neile samadele jüngritele täiesti selgelt just evangeeliumi kuulutamise ja muu vaimuliku töö kontekstis kinnitanud, et «tööline on oma palka väärt» (Lk 10:7). Niisiis ei kõnele Ta tähendamissõnas tühistest sulastest või tarbetutest orjadest mitte sellest.

Tema sõnade mõte on järgmine: ärge hakake arvama, et inimeste õndsakssaamine sõltub teist või et te võiksite Jumala Sõna kuulutamist endale Tema ees mingiks teeneks lugeda; te olete sõna otseses mõttes «tarbetud orjad», s.t te kuulute täielikult Jumalale, te olete olemas ja elate (ja saate ka oma tööd teha) üksnes Tema armust ning – ja see on siinkohal ehk kõige valusam – Tal ei ole teid tegelikult tarvis.

Sõna ἀχρεῖος – «kasutu», «tarbetu», «kõlbmatu» või ka «tühine», nagu 1997. aasta eestikeelses redaktsioonis – on valmistanud peamurdmist paljudele tõlkijatele ja kommentaatoritele, kes küsivad, kuidas need sulased või orjad saavad olla kasutud või tarbetud, kui nad ometi tegid, mida neil oli kästud teha. Vastus on väga lihtne, nagu juba nimetatud: isegi kui Jeesuse jüngrid teevad ustavalt kõik selle, mis neile on teha

¹⁰ Siin on veel üks huvitav mõtteseos: Jeesus ise on oma surma ja ülestõusmisega saanud «komistuskiviks ja pahanduskaljuks», millele «uskmatud komistavad, sest nad on sõnale allumatud ja selleks nad ongi määratud» (1Pt 2:8; vrd ka Rm 9:32j) – niisiis on Tema jüngrite ainus tegelik ülesanne juhtida inimesed Tema juurde, ise varju jäädes, sest «kui keegi arvab enese midagi olevat, olemata aga midagi, see petab iseennast» (Gl 6:3).

antud, on tõsiasi, et Jumalal ei ole neid tegelikult tarvis, sest Ta võiks kõike seda – ilmselt palju paremini ja tulemusrikkamalt – teha ilma nende «abita» (mis tihtipeale võib osutada hoopis inimestele Jumala juurde ligipääsu raskendavaks või koguni takistavaks komistuskiviks).

Isegi tähendamissõnas peremehe suhu pandud lause «Valmista mulle õhtusöök ning pane vöö vööle ja teeni mind, kuni ma saan sünninud ja joonud, ning pärast söö ja joo sina!» ütleb, vastupidiselt esialgsele muljele, sedasama, sest kahtlemata ei saa ükski Jeesuse jünger sõna «õhtusöök» või «õhtusöömaeg» kuuldes jätta mõtlemata tolele ainsale tõeliselt tähtsust omavale õhtusöögile, mille valmistajaks ning millel jagatavaks ja vastuvõetavaks roaks ei ole mitte sulased, vaid isandate Issand ise.

Niisiis osutuvad orjad isegi siin täiesti tarbetuks ning parim, mida nad saavad teha, on mitte oodata tänu, vaid ise tänu tuua. Originaalis kasutatakse Lk 17:9 sõna χάρις, mis tähendab nii «tänu» kui ka «arm», «armuand», «armukingitus», «heldus», «heameel», «kiindumus». Siitsamast on pärit ka sõna εὐχαριστία – «tänuikkus», «tänamine», «tänuohver», «euharistia» – küllap mitte asjata ei tarvitata just seda sõna ka selleks, et tähistada sellega Jumala poolt meile valmistatud õhtusöömaega, mille eest Tema ei võlgne meile mingit tänu, meie aga võlgneme Temale kõik.

Kõige selle juures ei tohi unustada, et Jeesuse jüngrid peavad sellegipoolest tegema, mis nende kohus on teha, eeskätt, nagu Jeesus muuhulgas ka sellesamas Luuka evangeeliumi peatükis õpetab, ilma kellelegi pahanduseks saamata evangeeliumi kuulutades, oma vendadele jumalikku andeksandmist vahendades ning Jumala armu väes koos nendega usus kasvades. Miks? Väga lihtne: sest Jumal on need asjad just nõnda seadnud!¹¹

Jutluseks

Septuagesima pühapäevaga ehk kolmanda pühapäevaga enne paastuaega algab nn eelpaastuaeg, mis läänekiriku traditsioonilises liturgias väljendub peaaesjalikult selles, et sarnaselt paastuajaga asendub roheline liturgiline värv violetsega ning missal ei laulda/loeta enam *Gloriat* ega *Alleluiat*. EELK tava kohaselt leiavad need muutused aset alates Tuhkapäevast, nii et seda olulisem on – et Septuagesima-aeg ei jääks ainult kirjatäheks liturgiaraamatutes – rõhutada selle liturgilise perioodi sisulist tähendust.

Septuagesima-aja mõtteks on kahtlemata paastuajaks valmistumine. Kuna viimane on vana traditsiooni kohaselt ristimiskandidaatide ettevalmistusaeg, mille kestel need, kes juba on ristitud, end oma kutsumist ja neile osaks saanud Jumala armu meenutades läbi katsuvad, on eelpaastuaja keskseteks teemadeks kutsumine, uues elus käimine ja hea

¹¹ Muide, sõna τὰ διαταχθέντα (algvorm διατάσσω), mis on eesti keelde tõlgitud kui «[see, mis] kästud», tähendab õigupoolest «[see mis] seatud», «[see, mis] määratud» või «[see, mis] ette nähtud».

vilja kandmine ning Jeesuse ustav järgimine Tema ristiteel. Sellest kõnelevad ka eelpaastuaja kolme pühapäeva vanakiriklikud evangeeliumid (Mt 20:1–16; Lk 8:4–15; Lk 18:31–43).

EELK Kirikukäsiraamatu lugemiskava järgi on Septuagesima pühapäeva kolmanda lugemisaasta Vana Testamendi lugemiseks (1Sm 16:1–13) Taaveti võidmine kuningaks, kusjuures selle teksti keskne rõhuasetus tuleb esile sõnades «Inimene näeb, mis on silma ees, aga Issand näeb, mis on südames.» (1Sm 16:7)

Kolmanda lugemisaasta Epistel (Rm 9:11–23) käsitleb apostel Pauluse jaoks üliolulist ja ka ülimalt valusat küsimust, kuidas võis juhtuda, et tema oma rahvas, Jumala valitud rahvas Iisrael, kellel oli olemas kõik vajalik (vrd Rm 9:4j), on nüüd Jumala armust ilma jäämas, kuna nad «ei lähtunud usust, vaid arvasid õigeks saavat tegudest» ja seetõttu «komistasid vastu komistuskivi» (Rm 9:32). Pauluse vastus sellele küsimusele on kahetine: see on nii, sest see on Jumala tahtmine, aga kuna Jumala tahtmine ei ole mitte hukatus, vaid arm, siis laseb Ta sellegi kaudu, mis näib hetkel olevat hukatuseks, viimaks tulla esile oma halastusel ja armul.

EELK Kirikukäsiraamat ütleb Septuagesima pühapäeva teemat seletades muuhulgas: «Pühapäeva evangeeliumitekstides tuletatakse meelde, et Jumala armu ei saa ära teenida.» See haakub otseselt ka kolmanda lugemisaasta Vana Testamendi lugemise, Epistli ja Evangeeliumiga, kusjuures viimane lisab olulise aspektina Kristuse jüngrite vastutuse ja kohustuse olla osalised evangeeliumi kuulutamise töös, täites ustavalt kõiki Jumala poolt neile seatud ülesandeid, selle eest tasu nõudmata ja isegi tänu ootamata.

Või õigemini: selles, et keegi on kutsutud ja arvatud Kristuse jüngrite hulka ning Tema nimel ja Temalt saadud meelevallaga Jumalariigi tööle läkitatud, ongi suurim tasu ja tänu, millest keegi võiks iial unistada.

Jutluse võib üles ehitada näiteks järgmiste punktidenä:

1. Kristus on meid oma jüngriks kutsudes andnud meile ülesande künda Tema põllul ja hoida Tema karja (vrd Lk 17:7). Eeskätt tähendab see evangeeliumi rõõmusõnumi, Jumala päästva armu ja õndsakstegeva usu kuulutamist ning Kristuses teostunud lepituse ja andeksandmise vahendamist (vrd Lk 17:3–6)
2. Jeesus ei väida – ka tähendamissõnas tühistest sulastest või tarbetutest orjadest mitte – , nagu poleks töötegija oma palka väärt. Vastupidi, Ta justnimelt rõhutab mõned peatükid eespool, et «tööline on oma palka väärt» (Lk 10:7). Aga Ta näitab ka selgelt, et ükskõik kui palju keegi ka Tema riigi töös peaks vaeva nägema ja highi valama, see ei ole midagi, mis aitaks tal Jumala armu «välja teenida» või mille eest

Jumal peaks talle tänulik olema. Ka see, et Jumal meid oma töös kasutab, on Tema armu märk ja kingitus, sest tegelikult ei ole Tal meid vaja.¹²

3. Siin ei ole küsimus mitte ainult alandlikkuse õppimises – kuigi seegi on oluline. Tegelikult on see lausa elu ja surma, igavese õndsuse või hukatuse küsimus, sest niipea, kui Kristuse jänger hakkab Jeesuse kõrval tähtsustama oma tööd või isikut, on temast saanud komistuskivi (σκάνδαλον) inimeste (ja küllap ka tema enda) teel Jeesuse juurde – isegi kui tegemist ei ole millegagi, mida võiksime tavamõistes nimetada kiusatuseks või (1997. aasta tõlkeredaktsiooni eeskujul) ahvatluseks. Mitte ainult kiriku doktriin, vaid eriti tema ja ta liikmete elu-, sh kuulutuspraktika peab keskse usutõena väljendama põhimõtet *solus Christus*.

¹² Juba seetõttu, et täiuslikule Jumalale ei ole mitte kellelgi põhimõtteliselt võimalik midagi anda ega juurde lisada.